

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Izidor Cankar, *Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi*. I. del. 1. snopič: Razvoj stila v starokrščanski dobi in zgodnjem srednjem veku. Izdala Slovenska Matica v Ljubljani, 1926. 136 str. 54 slik. Cena broš. 80 Din (v knjigarnah), naročena pri Slovenski Matici 70 Din.

V nagli zaporednosti je Izidor Cankar za svojim «Uvodom v umevanje likovne umetnosti», o katerem smo govorili v aprilskem zvezku tega časopisa, izdal prvi snopič svoje široko zasnovane umetnostne zgodovine. Delo izhaja v založbi Slovenske Matice in je, kot pravi razposlani prospekt, preračunano na pet zvezkov. Prvi zvezek, katerega prvi snopič je izšel, obravnava «Starokrščansko dobo in zgodnji srednji vek», drugi bo obdelal «Romansko dobo in gotiko», tretji renesanco, četrti umetnost baroka in XVIII. stoletja, peti umetnost XIX. veka in najbrže pač tudi sodobno. Snopič, ki leži pred nami, obravnava zgolj razvoj stila v starokrščanskem slikarstvu in zgodnjem srednjem veku nekako do leta 1000. O sodobni plastiki in stavbarstvu bo poročal potem drugi snopič.

«Zgodovina likovne umetnosti v zahodni Evropi!» Že naslov sam docela vsebuje Cankarjevo umetnostno-zgodovinsko orientacijo in nikjer se to ne kaže jasneje in določneje kot v obravnavanju starokrščanske umetnosti. Cankar hoče nuditi samo zapadno-evropsko umetnost. Umetnost orienta, zlasti bližnjega orienta, bizantinska, zanj nima nikakega odločujočega pomena za evropsko umetnost in je zato pri obravnavi stila izpala. Lahko da ta izločitev bizantinske umetnosti kakemu oddaljnejšemu motrilcu ne bo stopila tako jasno do zavesti, vendar pa je karakteristična in priča, da stoji Cankar trdno na tleh dunajske šole, ki jo je ustanovil F. Wickhoff in sta jo poglobila in izdelala Riegl in Dvořak, šole, ki je vpostavila pojem rimske «državne umetnosti» («Reichskunst») in smatra Rim za umetnostno središče starega veka. Cankar stoji tu v ostrem nasprotju z onim drugim dunajskim raziskovateljem, Jožefom Strzygowskim, ki smatra staro umetnostno silo orienta kot gibalni element, ki daje poznorimski in zgodnjekrščanski umetnosti njen posebni kov in njen posebni pomen. Najsi je Strzygowski, zlasti v svojih kesnejših delih, često segel predaleč, je vendarle njegova zasluga, da je pokazal na neutajljivi pomen orienta za razvoj starokrščanske umetnosti. Staro sporno vprašanje, «orient ali Rim?» se ne bo dalo, kar se tiče cerkvene umetnosti, odločiti ne v to ne v ono smer, temveč se bo moral odgovor glasiti «orient in Rim». Zategadelj bi bilo dobro, če bi pisatelj vendarle tudi pomen bizantinske umetnosti primerno ocenil. Cankar je vprašanje o vzniku starokrščanske umetnosti prešel kar s par besedami. Na strani 16. pravi (v malem tisku!): «Kje je pradomovina tega slikarstva, ali v Rimu ali v Aleksandriji ali kje drugod, je negotovo, zelo težko sprejemljivo pa je mnenje, da jo je iskati v rojstni deželi krščanstva, na palestinsko-sirskih tleh.»

V ostalem bi Cankarjevo delo, kolikor se da presoditi po tem prvem snopiču, označil kot jako izvrstno in predvsem originalno, najsi se tudi povsod opaža Dvořakov učenec. Ako sem o priliki Cankarjevega «Uvoda» pripomnil, da se vsak umotvor da presojati samo v zvezi z ostalimi sodobnimi pojavi duhovnega življenja, je tukaj tej zahtevi docela zadoščeno. Takoj v uvodu

pravi avtor, da o kakem povsem samostojnem, avtonomnem razvoju umetnosti ne more biti govora, marveč da se da ta razvoj predstavljati samo v okviru splošnega kulturnega razvoja, s katerim tvori enotno organsko celoto. Tako skuša umevati tudi Cankar starokrščansko umetnost v zvezi z duševnimi strujami prvih krščanskih stoletij, a tvorjeno iz oblikovnih elementov istodobne poganske umetnosti. «Stil prakrščanskega spiritualizma» nazivlje Cankar prvo periodo zgodnjekrščanskega slikarstva. V obširni analizi posameznih umotvorov utemeljuje to in prihaja do zaključka: «Ta stil je bil posledica čisto spiritualističnih teženj prvih krščanskih stoletij, one dobe, ki je odklanjala kot organizacija vsako vmešavanje v posvetne zadeve, ki je živela v pričakovanju konca vsega materialnega ter novega kraljestva, ki ni od tega sveta; to je stil čistega spiritualizma.» V nasprotju s tem, kot reakcija, se javi v naslednjih stoletjih, počenši z osvoboditvijo cerkve po Konstantinu Velikem, neka izrazito realistična struja, ki se pojači še s povzdignjenjem cerkve v državno cerkev in seveda najde svoj izraz tudi v umetnosti. «Realizem v starokrščanski umetnosti» je zatorej označil Cankar to periodo. Tretja perioda je «starokrščanski monumentalni stil», ki obsega peto in šesto stoletje. Avguštinov «De civitate Dei» po eni, monumentalni spomeniki v Ravenni po drugi strani spet jasno izpričujejo zvezo celokupnega duševnega življenja. Koncem šestega stoletja se v zapadnoevropskem kulturnem razvoju razločno občuti neka caesura, ki se izživi tudi v umetnosti. «Ploskovito-idealistični stil» označuje pisatelj slog sedmega in osmega stoletja. Za slikarstvo imamo zdaj dvoje, raznovrstnih skupin spomenikov. Po eni strani miniaturno slikarstvo, ki cvete posebno na britanskih otokih, po drugi strani spomeniki mozaičnega slikarstva v Italiji. Pisec skuša dokazati notranjo slogovno sorodnost obeh skupin. Vzlic temu je razlika obeh skupin dokaj pomembna. V knjižnem slikarstvu, ki prihaja z britanskih otokov, nastopa, po moji sodbi, nekaj docela novega, česar v umetnosti, ki se goji v Italiji, ni. To je stara keltska in deloma germauska ljudska umetnost, ki je tu našla svoj izraz in ki jo sicer srečujemo v spomenikih drobne umetnosti iz dobe preseljevanja narodov ter v istočasni umetnostni obrti. Od zavitkov in spiral sanktgallenskih, echternachških in cambridgških miniatur (podobe 36, 37 in 38 pri Cankarju) vodi preko umetnosti iz dobe preseljevanja narodov in provincionalno rimske umetnosti ravna črta k prebistorični umetnosti latenske in hallstattske dobe. Zadnja perioda krščanske umetnosti, ki se obravnava v tem snopiču, je perioda, ki se na splošno imenuje karolinška renesansa, a jo Cankar nazivlje samo «prva renesansa v krščanskem slikarstvu». To je tista perioda, ki ustvarja temelj za nadaljnji razvoj umetnosti v zapadnih deželah in ki tudi v ostalem duševnem življenju razločno prihaja do svojega izraza.

Kot sem pokazal, je Cankarjevo delo v resnici nekaj novega, samostojnega. To ni suho naštevanje in opisovanje posameznih spomenikov; pisatelj je naslikal porajanje in prerajanje starokrščanske in zgodnjeresrednjeveške umetnosti v njenih organskih zvezah, tako pač kot je treba pisati življenjsko zgodovino, z upoštevanjem vseh resnično gibalnih faktorjev. V specialne probleme se ne spušča. Marsikaterega vprašanja, za katero se bje srdita borba, se je pisec samo mimogrede dotaknil, tudi je zatrl slehrno polemiko. Pisatelj se obrača pač na širok, umetnostno-zgodovinsko ter umetniško interesiran krog. Opustil je opazke in navajanje virov, vendar obljublja, da bo dodal na koncu vsakega zvezka seznam literature. Cankarjeva «Zgodovina likovne umetnosti» seveda ni priročnik — posamezni spomeniki se navajajo vsakokrat kar sumarično v odstavkih v manjšem tisku — in čitatelj bo morda neprijetno občutil,

ko se bo videl primoranega, da se pouči o vsem dejanskem po drugem potu. Ampak — in to bodi izrečno poudarjeno — pisatelju ni šlo za to, da bi napisal kompendij umetnostne zgodovine, kakor je to večina takih del, marveč da bi očrtal razvojno zgodovino sloga. S finim sluhom ume prisluškovati znakom zakonitega razvoja v posameznih spomenikih in zaradi tega pač tudi ni bilo mogoče govoriti o vseh spomenikih.

Oprema prvega snopiča je odlična, slike dobre in številne. Želeti je samo, da bi si nadaljnji snopiči naglo sledili. Balduin Saria.

Guy de Maupassant: Povesti iz dneva in noči. Preložil Janko Tavzes. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1926.

Maupassantova dela so po novi, posebni novelski tehniki v vse literature sveta oddala plodne sokove. K nam zlasti po Milanu Puglju, menda posredno, in po Šorliju. Poznamo pa jih Slovenci predvsem iz številnih, često klavrno skrupucanih in nesmiselno ilustriranih nemških prevodov. V domači besedi imamo obilo drobnih stvari raztresenih po dnevnikih, a v celoti razen pričujoče zbirke in romana «Lepi striček» (Župančič) še nič.

Avtor prevoda «Povesti iz dneva in noči» je knjigi dodal zanimive opazke o rasti (Taine, Flaubert) in bistvu Maupassantove umetnosti (rekel bi, nekakšnem iluzionističnem realizmu) in o pisateljevem življenju.

Edmond de Goncourt in Emile Zola, ta dva mogočna Maupassantova sodobnika-naturalista, dandanes nimata več tistega obširnega kroga bravcev kot v prvem desetletju našega stoletja, pisatelj romanov «Pierre et Jean», «La vie», «Fort comme la mort», da ne omenjam posameznih znamenitih novel, pa ga ima še. To vedo vsi knjižničarji in izposojenim knjigam se pozna to že po zunanosti.

Maupassant je namreč zlasti v zadnjih delih krenil od hladne brezosebnosti, pikolovske dolgoveznosti in utrudljive «zdravniške» črnogledosti Zolove v svojevrsten emocionalen, preko fizičnih zaznavkov dvignjen realizem (Balzac). Sam to pripoveduje v predgovoru k romanu Peter in Janko: «Realist, če je umetnik, nam ne bo hotel kazati samo banalne fotografije življenja, ampak nam bo dal popolnejše, ganljivejše in dokaznejše vizije kot je realnost sama.» V težnji po jasnem, čistem, umljivem slogu pa se je ta odlični Flaubertov učenec zoperstavil tudi Goncourtovemu težkemu in iskanemu načinu pisanja (umetnostnemu slogu), obsojajoč «le vocabulaire bizarre, compliqué, nombreux et chinois qu'on nous impose aujourd'hui sous le nom d'écriture artiste.»

Tavzesov prevod je čist, izpiljen in točen, Maupassanta vreden. Slovenitelj je delal natančno in oprezno tehtal. Oba jezika dobro pozna. Našel sem le nekaj nebistvenih malenkosti, ki jih tu ni vredno omenjati.

Pavel Karlin.

Časopis za zgodovino in narodopisje prinaša v svojem, pravkar zaključenem, XXII. letniku na 215 straneh obilico zanimivega gradiva z onega polja, čigar znanstveno obdelovanje si je bil pred leti postavil za svojo posebno nalogo, in ki ga že toliko let res z uspehom obdeluje. Slovensko zgodovino in narodopis na Štajerskem in Koroškem obdelujejo sledeči članki: Gradivo za prekmursko zgodovino (F r. S t e l è), Ljudska medicina med koroškimi Slovenci (P. K o š i r in V. M ö d e r n d o r f e r), Iz Vrazove literarne zapuščine (F r a n l l e š i č), Vuzeniški urbarji (I. M r a v l j a k), K starejši zgodovini minoritskega samostana v Ptuju (F r. K o v a č i č), Krajevni imeni Stopence in Tezno (D. Ž u n k o v i č), Prispevek k «Sprotuletni Vijolici», K zgodovini dijaškega lista na mariborski gimnaziji v letu 1846. (A. T u r k), pripombe k članku: